

PROŠLOST

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu historijuBroj 49
Godina XXV
Maj, 2020.
[str. 55-72]

© Monos 2020

Nacionalizacija i denacionalizacija Osman-kapetanove medrese u Gračanici

(prilog historiji urbanog razvoja Gračanice)

Prof. dr. Omer Hamzić

U ovom radu govori se o teškom stanju starog objekta Osman-kapetanove medrese usljed devastacije u toku Drugog svjetskog rata i neposrednom poraču. Lokalne komunističke vlasti nisu imale ni želje ni volje da priskoče u pomoć, a Vakufsko-mearifsko povjerenstvo, u ime vakufa u čijem je vlasništvu bio objekat, materijalno oslabljeno i organizaciono, takoreći rastureno, nije bilo u stanju ništa poduzeti. Tek 1950. godine, mladi partijski aktivista, učitelj Ibrahim Hasanbegović, tada sekretar Sreskog narodnog odbora, pokreće inicijativu da se zastavi dalje propadanje tog objekta. Javno je izašao s prijedlogom da Sreski savez kulturno-umjetničkih društava, čiji je bio predsjednik, Medresu preuzme u dugoročni zakup za svoje aktivnosti. Zahvaljujući podršci koju je dobio u nadležnim organima, već 1951. godine sklopljen je dugoročni ugovor o zakupu, objekat je saniran i priveden nekoj funkciji. Imajući u vidu da je Savez u tim prostorima organizovao različite amaterske kulturne aktivnosti, vremenom je Medresa pretvorena u gradski Dom kulture, popunjen primjerenim i adekvatnim sadržajima (sala za sastanke, kancelarije Narodnog univerziteta, Gradska biblioteka, gradska kafana itd.). Ti su sadržaji ostali u njemu u narednih dvadesetak godina, sve do izgradnje i puštanja u rad novog doma kulture, 1978. godine. Nakon izgradnje novog doma kulture, iako je i dalje ostao "na brizi Narodnog univerziteta", objekat je ponovo zapušten i izložen propadanju. Zahvaljujući sretnim okolnostima objekat je temeljno obnovila Mjesna zajednica Gračanica, uz podršku građana, izraženu i politički artikuliranu putem podružnica Socijalističkog na području grada. Radovi su izvedeni u sklopu velike akcije uređenja centra grada, 1987-1990. godine, kada je kompletna čaršija, misli se na centralnu ulicu, definitivno dobila svoj današnji izgled. Nakon prvih parlamentarnih izbora, jednoglasnom odlukom višestranačke Skupštine opštine Gračanica, objekat je vraćen Islamskoj zajednici. Svoju saglasnost za

to formalno je dala i Mjesna zajednica Gračanica i Narodni univerzitet. Ovaj prilog zasniva se na primarnim izvorima (arhivskoj građi) kao i na sjećanjima i jednoj usputnoj bilješci (pismu) učitelja Ibrahima Hasanbegovića, te na sjećanju autora ovog teksta, koji je bio neposredni sudionik nekih od ovih događaja kao što je uređenje centra grada i obnova Medrese, odnosno starog doma kulture.

Ključne riječi: *Osman-kapetanova medresa, Gračanica, vakuf, dom kulture, komunistička vlast.*

Tokom Drugog svjetskog rata, objekat Osman-kapetanove medrese bio je u potpunosti devastiran.¹ Jedno vrijeme, navodno je služio i kao konjušnica za njemačku vojsku. Poslije rata, jedno kraće vrijeme tu bili smješteni vojnici iz neke jedinice Jugoslovenske armije, koja je bila stacionirana u Gračanici. To je svakako doprinijelo daljoj devastaciji samog objekta. Nova vlast nije imala ni želje, ni volje da pomogne njegovu sanaciju. U međuvremenu, uslijedile su represivne mjere režima, među kojima i zabrana rada svih medresa u Bosni i Hercegovini (osim Gazi Husrevbegove u Sarajevu), te obračun sa vjerskim zajednicama (u konkretnom slučaju zabrana mektebske nastave, progon i zatvaranje nepoćudnih hodža, oduzimanje vakufske imovine itd.). U tako nepovoljnim uslovima, materijalno oslabljeno i organizaciono devastirano Vakufsko-mearifsko povjerenstvo u Gračanici, nije bilo u stanju ništa poduzeti da zaustavi propadanje objekta

tako da je malo-pomalo postajao svojevrсно ruglo, umjesto da bude ukras centra grada.

U takvim okolnostima, nekadašnja gračanička ljepotica u centru čaršije, dospjela u jedno zaista jadno stanje. Dershana je pretvorena u državni žitni magacin, u zgradu se ulazilo kroz prozor s ulice. Sobice i druge prostorije bile su pune smeća i nečisti (neke su čak koristili kao javne zahode), prozori i vrata bili su iščupani, sve je takoreći bilo u propadanju...² Djeca iz okolnih kuća jurila su lopte krpenjače ljeti po dvorištu medrese, a zimi po njenim unutrašnjim prostorijama koje nisu imale ni vrata, ni prozora, u zgradu se ulazilo kroz prozor s ulice...³

Iako se objekat djelimično koristio kao sreski žitni magazin, niko od nadležnih nije ni pomišljao da ga sanira, kako zbog ideoloških predrasuda, tako i zbog opće oskudice i nedostatka sredstava. Pa ipak, igrom slučaja, početkom 1950. godine, dolazi do preokreta. Slučaj je pokrenuo učitelj Ibrahim Hasanbegović, porijeklom iz sela Rašljeva, koji je u to vrijeme bio odbornik i sekretar Sreskog narodnog odbora u Gračanici.⁴ Sredinom 1950. godine, u tom svojstvu, našao se u inspekcijskom pregledu državnih magacina u Gračanici, između ostalih i žitnog magacina u objektu Medrese. Kako je kasnije kazivao, stanje tog objekta ga je potreslo.⁵ Trebalo je hitno nešto poduzimati da se objekat zaštiti od daljeg propadanja. Mogućnosti za to, međutim, bile su jako ograničene. Svako izdavanje iz budžeta moralo se, po zakonu unaprijed, "ugurati" u sreski investicioni plan, a

1 Opširnije o istorijatu Osman-kapetanove medrese vidi u: Hifzija Suljkić, Omer Hamzić, Gračaničke medrese, njihovi graditelji, muderisi i učenici, *Gračanički glasnik*, 1999., br. 7/4, str. 57–68;

2 Iz sjećanja učitelja Ibrahima Hasanbegovića (pribilježio Edin Šaković), kopija bilješki kod autora

3 Jusuf Kadić se seća da su u objektu zajedno sa ostalom djecom iz komšiluka igrali lopte on i Ahmet Zajnilagić (kasnije proslavljeni gračanički fudbaler), jer su stanovali preko puta medrese, s njene istočne strane (usmena izjava Jusufa Kadića data autoru u razgovoru, 9. 8. 2019. godine.

4 Pošto se prije toga dokazao radom u Sreskom povjereništvu za prosvjetu, krajem 1949. ili početkom 1950. godine, postavljen je na funkciju sekretara Sreskog narodnog odbora. Istovremeno je volonterski obavljao i funkciju predsjednika Sreskog saveza kulturno-umjetničkih društava, koju je po naređenju Opštinskog komiteta, preuzeo od Sulje Devedžića, prvog predsjednika Saveza. (Iz sjećanja učitelja Ibrahima Hasanbegovića (pribilježio Edin Šaković), kopija bilješki kod autora)

5 Iz sjećanja učitelja Ibrahima Hasanbegovića (pribilježio Edin Šaković), kopija bilješki kod autora

za to je trebalo i dobre volje i vremena. Za pitanje Medrese u to vrijeme u sreskoj vlasti bilo je teško naći sagovornika.

Hasanbegović ga je, ipak, pronašao... Nekoliko dana nakon neposrednog uvida u stanje tog objekta obavio je razgovor sa tadašnjim sreskim referentom za izgradnju Fadilom Šabićem, kojeg nije bilo teško privoljeti da, "u okviru svoje nadležnosti" nešto poduzme. Da se ne bi gubilo vrijeme ukoliko bi se išlo redovnim putem, preko Sreskog investicionog fonda, riješili su da se sanacija finansira preko Sreskog saveza kulturno-umjetničkih društava. Izdvojena i uložena sredstva iz budžeta bi se po zakonu tretirala (i knjižila) kao da su data za zakup objekta, u koji bi se u međuvremenu "uselio" Sreski savez kulturno-umjetničkih društava i tako dugoročno riješio problem prostora za vlastitu aktivnost. U isto vrijeme osiguralo bi se kakvo-takvo primjereno korišćenje već uveliko zapuštenog objekta bivše medrese. Preko Saveza bi se, nakon sanacije, obezbijedila i njegova samoodrživost na dugoročnoj osnovi. Srećom, za početak nisu bila potrebna velika sredstva.

Iako je ovaj plan bio dosta realan i, dugoročno, višestruko koristan za sve strane, on je u isto vrijeme za njegove pokretače i nosioce u to vrijeme bio vrlo rizičan. Toga je bio svjestan i sam Hasanbegović: "Znao sam da je strogo zabranjen neplanski rad, pa sam kao sekretar Sreskog narodnog odbora pozvao sve povjerenike (u Odboru, n.a.) i upoznao ih sa mojom idejom. Svi su bili oduševljeni. Kad sam skrenuo pažnju da je to neplanski rad koji je zabranjen, svi su rekli svi ćemo odgovarati."⁶

Ohrabren podrškom sreskih povjerenika i podrškom Fadila Žabića, kao referenta za izgradnju, Hasanbegović je otišao u Islamsku vjersku zajednicu (IVZ) Gračanica i s njima usaglasio konkretan predlog: da Sreski savez kulturno-umjetničkih društava uzme Medresu u zakup na 10 godina i da je koristi za vlastite aktivnosti, uz obavezu da je prvo sanira i nadalje redovno održava.

Kako je sve ovo već bio podržao i Izvršni odbor Sreskog narodnog odbora, uskoro je dobijeno i formalno odobrenje centrale IVZ iz Sarajeva da se objekat, pod navedenim uslovima može dati u dugoročni zakup.⁷ Ugovor između Sreskog saveza kulturno-umjetničkih društava i Vakufsko-mearifskog povjerenstva u Gračanici potpisan je 6. 4. 1951. godine. Ugovorom se Sreski savez obavezao "da će pomenutu zgradu sa dvorištem opraviti o svom trošku i dovesti u potpuno ispravno stanje." Zgradu sa dvorištem, kako je predviđeno, koristit će u narednih 10 godina "kao protivvrijednost za izvršene temeljne opravke." Nakon isteka tog roka, zgrada se vraća u ispravnom stanju i predaje u posjed Vakufu ili se sklapa novi "najamni ugovor za plaćanje odgovarajuće kirije". Troškovi opravke, smatrali su se unaprijed plaćenom zakupninom, koja "teče od 1. maja 1951., do zaključno 30. aprila 1961. godine." U ime Sreskog saveza kulturno-umjetničkih društava (kao "najmo-primac"), ugovor je potpisao njegov tadašnji predsjednik Ibrahim Hasanbegović, a u ime Sreskog vakufsko-mearifskog povjerenstva Gračanica (kao "najmodavac") Hazim Fazlić i Husein ef. Mujić.⁸

Međutim, čim je počela adaptacija objekta, o tome se "u određenim krugovima"

6 Pismo Ibrahima Hasanbegovića Amiru Zejnilagiću, Gračanica, bez datuma (oko 1998.), kopija u privatnoj arhivi autora

7 Saglasnost Vakufske direkcije Sarajevo 554/51 od 26. 2. 1951. da se objekat Osman-kapetanove medrese dadne u desetogodišnji zakup Sreskom savezu kulturno-umjetničkih društava Gračanica (broj i datum dokumenta preuzet iz Ugovora sklopljenog 6. 4. 1951. godine između Sreskog saveza kulturno-umjetničkih društava i Vakufsko-mearifskog povjerenstva Gračanica (Arhiva Medžlisa Islamske vjerske zajednice Gračanica, Fond Sreskog vakufsko-mearifskog povjerenstva, nesređena građa)

8 Arhiva Medžlisa Islamske vjerske zajednice Gračanica, Fond Sreskog vakufsko-mearifskog povjerenstva, ne-

počelo pričati kao o “nezakonitom i neplan-skom poslu”, pa je za svaki slučaj otišla i pri- java Oblasnom javnom tužilaštvu. Prvo je jedan od povjerenika Sreskog odbora u Gra- čanici na nekom važnom sastanku u Tuzli iznio da se u Gračanici neplanski radi dom kulture kao negativan primjer. Nakon toga, “slučaj je preuzeo” oblasni javni tužilac Mika Stanković, koji je odmah prosljedio depešu Sreskom javnom tužiocu sa naredbom: “*Hap- site inicijatora izgradnje doma kulture.*”⁹ O tome je Hasanbegović odmah obavijestio tadašnji zamjenik sreskog tužioca Ibrahim Imširović, koji mu je tu depešu stavio na uvid. O drža- nju onih, koji su ga podržavali i bili “odušev- ljeni” njegovom idejom, Hasanbegović piše: “Ja sam sljedećeg dana zovnuo članove Izvrš- nog odbora i pročitao im depešu. Svi su gle- dali u pod, niko se nije javio da ide sa mnom u zatvor. Ali se niko nije ni usudio da izađe pred stotinu odbornika i zatraži oduzimanje imuniteta da bi me mogli uhapsiti.”¹⁰

U sreskoj političkoj vrhuši su, očigledno, procjenjivali da bi oduzimanje imuniteta Hasanbegoviću skupština mogla odbiti, što bi izazvalo dalje komplikacije, pa se od toga, vjerovatno i odustalo. Hasanbegović je u međuvremenu od jednog rođaka saznao ko ga je sve cinkario.¹¹ Nešto kasnije će i Fadil Šabić dospjeti u nemilost vlasti, ali ne zbog medrese, već zbog nekih drugih “grijeхова” koje su mu napakovali.¹²

Da bi se razumjelo šta su sve rizikovali inicijatori i realizatori inicijative da se sanira objekat medrese, iako to nije bilo predviđeno sreskim investicionim planom, treba napo- menuti da je početkom pedesetih godina prošlog vijeka planska privreda i plan uopće bio “sveto slovo” od kojeg se samo u rijetkim

slučajevima moglo odstupati. Moguće je da je nekim pojedincima u vlasti smetalo što se opravla jedna Medresa, ali je u ovom slučaju tužba bila posljedica slijepog dogmatizma i vjere da je ispravno sve što određuje partija, što se odnosila i na taj famozni “sreski inve- sticioni plan” (planska ekonomija) od kojeg se ne smije odstupati.

Bilo kako bilo, Ugovor sa Sreskim vakuf- sko-mearifskim povjerenstvom, ipak, nije bio poništen, planirani radovi na medresi su izvedeni, u njene adaptirane prostore potom se uselio Sreski savez kulturno-umjetničkih društava kao “zakupoprimalac”. U narednim godinama, taj je prostor bukvalno oživio, a popunjavan je uglavom sadržajima doma kulture. U tom prostoru bilo je mjesta i za aktivnosti Narodnog univerziteta (obra- zovno-edukativna funkcija) koji je radio na amaterskoj osnovi od 1951. do 1959. godine. U tim prostorijama nastavit će sa radom i kao profesionalna ustanova, poslije 1959. godine. Nešto ranije tu će biti smještena i Narodna biblioteka sa odjeljenjem za odrasle, odjelje- njem za djecu i čitaonicom.. Osposobljena je i nekadašnja dershana, koja je služila kao sala za održavanje raznih zborova i sastanaka, među kojima i Sreskog, a od 1955. i Opštin- skog narodnog odbora (Skupštine opštine), te za organizovanje raznih kulturnih ma- nifestacija i priredbi, uređen je i natkriveni otvoreni pretprostor (trijem) kao izložbeni prostor itd. Lijevo krilo zgrade (gledano od Ahmed-pašine džamije), kao i velika terasa bili su u funkciji gradske kafane koja će po- stati omiljeno okupljalište mladih (džu boks, muzika, novine). Nezvanično se zvala Kafana doma kulture, a u početku je radila u sastavu Narodnog univerziteta kao posebna radna

sređena grada (Ugovor sklopljen 6. 4. 1951. godine između Sreskog saveza kulturno-umjetničkih društava i Vakuf- sko-mearifskog povjerenstva Gračanica)

9 Pismo Ibrahima Hasanbegovića Amiru Zejnilagiću, Gračanica, bez datuma (oko 1998.), kopija u privatnoj arhivi autora

10 Isto

11 Isto

12 Usmena izjava Jusufa Kadića data autoru u razgovoru, 9. 8. 2019. godine.

jedinica. Poslovođa kafane bio je Hasib Đulić, čuveni gračanički kafedžija, zv. Đulbeg, koji će biti jedan o prvih uposlenika Narodnog univerziteta. Pošto se ugostiteljstvo nije moglo uklopiti u programski koncept Univerziteta, uprava ustanove je vrlo brzo kafanu dala u zakup tom istom Đulbegu, koji će je, kao privatni ugostitelj, uspješno voditi do svoje duboke starosti, kada kafanu preuzimaju njegovi sinovi. Niko više tu zgradu nije ni zvao medresa. U pamćenju starijih Gračanlija ostala je kao dom kulture.¹³

Donošenjem Zakona o narodnim odborima opštine i Opšteg zakona o uređenju opština i srezova, 1955. godine, uslijedila je administrativna reforma i našoj zemlji i uveden takozvani novi komunalni sistem. Po tim propisima došlo je i do značajnih promjena u državnoj upravi i teritorijalnoj organizaciji srezova. Uspostavljene su opštine kao osnovne teritorijalno-političke jedinice, neki srezovi su ukinuti, među kojima i Gračanički, čija je teritorija podijeljena između srezova Tuzla i Doboj. Ukidanjem gračaničkog sreza, po nekom automatizmu, ukinute su ili transformisane i sve sreske organizacije i savezi, poput Saveza kulturno-umjetničkih društava, Sreskog saveza zemljoradničkih zadruga, Sreskog saveza učitelja itd. Ne znamo, za sada, ko je bio pravni nasljednik dotadašnjeg Sreskog zaveza kulturno-umjetničkih društava, pa i spomenutog ugovora u zakupu objekta medrese. Možda je taj savez preregistrovan u općinski ili su aktivnosti i

preostale obaveze Sreskog saveza prenesene na opštinske organe, koji su "pokrivali" kulturu i prosvjetu. Ne znamo takođe da li je nakon tih promjena, potpisivan neki novi ugovor o zakupu objekta Medrese sa Islamskom zajednicom kao zakonskim vlasnikom. U svakom slučaju, u tom prostoru nastavio je sa radom Dom kulture, sa svim spomenutim i još nekim novim sadržajima. Moguće je da je određene aktivnosti Sreskog saveza kulturno-umjetničkih društava, preuzeo i Narodni univerzitet. Na taj zaključak navodi nas podatak da je Narodni univerzitet kao novoformirana javna ustanova, odmah nakon svog osnivanja 1959. godine, već početkom naredne, 1960., preuzeo gazdovanje tim objektom, vjerovatno pod istim ili sličnim uslovima iz ugovora između Islamske vjerske zajednice (Vakufa) i Sreskog saveza kulturno-umjetničkih društava – koji je i formalno istekao 30. 4. 1961. godine. To je i formalizovano, nakon izvršene nacionalizacije Osman-kapetanova vakufa u Gračanici, kada je izvršena predaja objekta medrese, to jest doma kulture "na upotrebu" Narodnom univerzitetu u Gračanici.¹⁴

...

Narodni univerzitet kao profesionalnu javnu ustanovu osnovao je Narodni odbor opštine Gračanica svojom odlukom od 24. 12. 1959. godine. Slučajno ili ne, samo dan kasnije, 25. 12. 1959. godine, taj isti organ donosi rješenje o nacionalizaciji zgrada Osman-kapetanove medrese "u korist opšte-narodne imovine".¹⁵ Tokom sljedeće godine,

13 O tome opširnije: Omer Hamzić, Značaj osnivanja i doprinos Narodnog univerziteta općem prosvjećivanju i kulturnom uzdizanju naroda na širem području Gračanice, *Gračanički glasnik*, br. 48/24, Gračanica, 2019., 33–55

14 Nacionalizacija je izvršena po Zakonu o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta (Službeni list FNRJ br. 58/XIV, od 31. 12. 1958. str. 1) i Uredbi o postupku za sprovođenje nacionalizacije najamnih zgrada i građevinskog zemljišta iz 1959. godine ("Službeni list FNRJ", br. 4/1959, 53/1960, 8/1964 i 1/1965.)

15 Dokumentacija o oduzimanju (nacionalizaciji) zgrade Osman-kapetanova vakufa nalazi se u Arhivu TK, u arhivskom fondu Skupština opštine Gračanica, kutija 88: Arhiv TK, fond NOO Gračanica, 0326 – Nacionalizacija, Rješenja vezana za utvrđivanje nacionalizacije najamnih zgrada i građevinskog zemljišta, "VL" (vlastito), NOO Gračanica (br. VL-0326-884/1 – 1959. god.), Rješenje NOO Gračanica kojim se utvrđuje da su stupanjem na snagu Zakona o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta, 26. 12. 1958. godine, nacionalizovana i postala društvena svojina izgrađena i neizgrađena zemljišta u užem građevinskom rejonu naselja gradskog karaktera (spisak sadrži 825 imena ranijih sopstvenika); Rješenje Narodnog odbora opštine Gračanica – Srez Tuzla VL-broj

Narodni univerzitet u tom objektu, uz podršku vlasti, oprema neke prostorije, u koje je već bio uselio svoju upravu i prve službenike. Da bi se to "posjedanje" i pravno regulisalo, početkom 1961. godine Uprava Narodnog univerziteta podnosi zahtjev Narodnom odboru opštine da mu i formalno dodijeli na korišćenje dom kulture (medresu). Narodni odbor opštine Gračanica udovoljava tom zahtjevu i 20. 2. 1961. godine donosi rješenje kojim Narodnom univerzitetu dodjeljuje zgradu doma kulture ("s pravom korištenja").¹⁶

U jednom službenom izvještaju u predmetu "Vakufsko povjerenstvo iz Gračanice" od 6. 3. 1962. godine pisalo je da nacionalizovane prostorije medrese "služe kao Dom kulture". Radilo se o jednoj većoj sali, biblioteci, kafani, zatim o posebnoj Sali "za političku školu", te o kancelarijama Narodnog univerziteta i Opštinskog sindikalnog vijeća.¹⁷ U najvećem dijelu, dakle, ti su prostori bili u funkciji Narodnog univerziteta, koji kao profesionalna ustanova djeluje od početka 1960. godine.

Iz citiranih dokumenata vidi se da je nacionalizacijom zgrade medrese kao vakufske imovine i njenom dodjelom na korištenje

Narodnom univerzitetu, vlast željela trajno riješiti pitanje prostora za djelovanje Doma kulture i njegovo "izmještanje" pod okrilje te javne ustanove. Vidljivo je da su organi vlasti sve te aktivnosti vodili koordinirano i sinhronizovano (općina, Narodni univerzitet itd.), ali ne znamo da li su i kada su počeli Islamskoj zajednici kao ranijem vlasniku nacionalizovanih objekata isplaćivati naknade propisane zakonom, što i nije bilo predmet ovog istraživanja.¹⁸

Objekat Medrese bio je popunjen sadržajima i funkcionisao kao doma kulture, sve do izgradnje novog Doma kulture 1977/78. godine. Nakon preseljenja Biblioteke u te nove prostore, u Medresi je ostala u funkciji Gradska kafana (iznajmljena privatnom licu) i sala za sastanke, te još neke prostorije iznajmljene (ili ustupljene) mjesnoj zajednici Gračanica. Objekat je formalno i dalje bio u sastavu Narodnog univerziteta, ali kako se poslije 1980. godine sve manje koristio, počeo je opet polahko propadati. Za neke ozbiljnije intervencije, posebno za sanaciju krova i krovne konstrukcije, trebalo je obezbijediti pozamašna sredstva, koja Narodni univerzitet nije bio u stanju "namaknuti". U to vrijeme puno

04/I-884/1 od 25. 12. 1959 godine, kojim se nacionalizuje "zgrada vlasništvo Vakuf medrese Osmana kapetana iz Gračanice, izgrađena na zemljištu, označenom sa k.č. broj 17/67, upisana u zk.ul.br. 328 k.o. Gračanica u korist opštenarodne imovine"(citirano prema Rješenju Opštine Gračanica br. 04/I-884/1-1/91 o ukidanju Rješenja NOO Gračanica VL-broj 04/I884/1 od 25. 12. 1959. godine kojim je nacionalizovana zgrada vlasništvo Vakuf medrese Osmana Kapetana, koje se nalazi u Arhiva Grada Gračanice, nesređena građa, Fond Skupština opštine 1991.; autor se zahvaljuje gospođi *Jasminki Imširović*, diplomiranoj pravačnici, društvenoj pravobraniteljici općine Gračanica, na uputama i pomoći koju mu je pružila tokom prikupljanja izvora za ovaj prilog)

16 Rješenje Narodnog odbora opštine Gračanica broj 03 – broj- 879 od 20. 2. 1961. godine, kojim se po zahtjevu Narodnog univerziteta u Gračanici, građevinski objekat izgrađen na zemljištu označenom sa k.č. broj 17/67–zgrada Doma kulture dodjeljuje Narodnom univerzitetu iz Gračanice, "a sa obrazloženjem da navedeni taj objekat već koristi"; Arhiva Grada Gračanice, nesređena građa, Fond Skupština opštine 1991., Rješenje Opštine Gračanica br. 04/I-884/1-1/91 od 23. 9. 1991. o ukidanju Rješenja NOO Gračanica VL-broj 04/I884/1 od 25. 12. 1959. godine kojim je nacionalizovana zgrada vlasništvo Vakuf medrese Osmana Kapetana...

17 Vidi napomenu br. 14

18 U članu 7 Zakona o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta (Službeni list FNRJ br. 58/XIV, od 31. 12. 1958. str. 1) propisano je da "za nacionalizovanu zgradu, poseban deo zgrade i građevinsko zemljište ranijem sopstveniku daje se naknada prema odredbama ovog zakona." U članu 42 precizirana je naknada ranijem vlasniku "koja iznosi 10% od stanarine koja se plaća za tu zgradu ili deo zgrade na dan stupanja na snagu ovog zakona–za vreme od 50 godina."Predviđeno je da se isplaćuje u jednakim mesečnim obrocima za vreme od 50 godina, počev od 1. januara 1959. godine.

društvenih (fondovskih) sredstava (uključujući i mjesni samodoprinos) bilo je uloženo u izgradnju Novog doma kulture, pa je bilo teško stvoriti klimu za izdvajanje nekih dodatnih sredstava za taj stari objekat, koji se sve manje koristio. Sve kulturne i društvene aktivnosti grada prenesene su u Novi dom kulture, pa se nije puno ni razmišljalo o tome kako odrediti neku novu namjenu starom domu kulture, pogotovo na samoodrživoj osnovi. S druge strane, neke manje opravke ili krpaze, kakva je do tada bila praksa, nisu dolazile u obzir.

Kako je vrijeme prolazilo, stara medresa (stari dom kulture) bila je u sve jadnijem stanju. Na jednoj strani, Gračanica je imala novi dom kulture kao ljepoticu, kojom su se, ponekad i napadno, hvalisali pojedinci iz tadašnje opštinske vrhuške, a na drugoj strani, u samom jezgru čaršije, 300 metara od te "ljepotice", nalazila se stara medresa kao "oronula starica", nepravedno zapostavljena i "napuštena" od svih.

Istina, početkom 1980-tih godina, bila je prisutna ideja da se zgrada "starog Doma kulture" obnovi, uredi i adaptira u Zavičajni muzej. To je naročito zagovarao Branko Vajić, penzionisani prosvjetni radnik, koji je volonterski rukovodio Zbirkom zavičaja. O tome je pisao i u općinskom glasilu "Delegatski bilten". Inicijativa i podrška za otvaranje depadansa Muzeja istočne Bosne iz Tuzle u medresi dolazila je i od Saliha Kulenovića, koji je u to vrijeme obavljao obimna etno-

loška istraživanja na području općine Gračanica. Nažalost, od svih tih ideja i najava na kraju nije bilo ništa.

Poslije 1986. godine u općinskim strukturama vlasti i društveno-političkim organizacijama počela se stvarati klima za kvalitetnije uređenje centra grada Gračanica. Zagovarala se gradnja velikog trga na lokaciji Centralnog parka i partizanske spomen-kosturnice, koji bi ponio ime Josipa Broza Tita. To je dobilo snažnu podršku u komitetu i općini. Brzo su naručeni i urađeni projekti, trebalo je obezbijediti sredstva. Po tim projektima, morala se prethodno izvršiti temeljna rekonstrukcija centralne čaršijske ulice, koju su neki političari planirali "popločati mermerom", što je još više poskupljivalo projekat. Računalo se na neka udružena sredstva iz privrede i sredstva iz samodoprinosa Mjesne zajednice Gračanica. U svim tim planovima ni u naznakama nije bilo stare oronule medrese, koja je sve više postajala ruglo centra grada. Rukovodstvo, materijalno i finansijski oslabljenog Narodnog univerziteta nije bilo u stanju ništa pokrenuti. Nakon izgradnje novog doma kulture, stari nikome više u ovom gradu nije trebao.

Ali, ipak...

...

Krajem 1986. ili početkom 1987. godine, došlo je do značajnih promjena u rukovodstvu mjesne zajednice Gračanica.¹⁹ U to vrijeme, ekonomska i politička kriza već je

19 U to vrijeme, na čelnim funkcijama u gradu (tj. Mjesne zajednice Gračanica) po pri puta u njegovoj historiji, na dvije od tri ključne funkcije, sasvim slučajno, našli su se kadrovi iz reda srpskog naroda. Nikome u rukovodstvu, pa ni običnim građanima dominantno bošnjačke Gračanice (90%) to nije smetalo. Na funkciju predsjednika Skupštine mjesne zajednice izabran je Miloš Milojević, mladi magistar veterine, tehnički direktor u to vrijeme perspektivne firme "Koka produkt", dok je funkciju predsjednika Izvršnog odbora Mjesne zajednice obavljao Dušan Božić, jedan od uspješnijih komercijalista, tada moćnog Trgovačkog preduzeća "Bosna" (napomena: Milojević je prije izbijanja neprijateljstava, u maju 1992. godine, zajedno sa većinom Srba, napustio Gračanicu i odazvao se pozivu Karadžićevih ekstremista na Ozrenu. Kasnije je sa Ozrena odselio u Novi Sad, gdje je na tamošnjoj televiziji govorio kako je bio maltretiran i ugrožen u muslimanskoj Gračanici. Za razliku od Milojevića, Božić je sa porodicom čitav rat proveo u Gračanici, imao je korektno patriotsko držanje i dijelio sudbinu svojih komšija i sugrađana). Na funkciji predsjednika Mjesne konferencije Socijalističkog saveza radnog naroda, koja je sa svojih 10 podružnica činila politički okvir za djelovanje Mjesne zajednice, izabran je Omer Hamzić (potpisnik ovih redova), nekadašnji omladinski aktivista, koji je prije toga bio na dužnosti potpredsjednika Izvršnog odbora i predsjednika Opštinske konferencije Socijalističkog saveza, dok je u to vrijeme (kad je izabran na funkciju predsjednika

kucala na vrata (što se uveliko osjećalo i u Gračanici), pa je novo rukovodstvo učinilo zaokret u razvojnoj politici grada i u skladu s tim postavilo programske okvire svoga djelovanja. Planovi za temeljno uređenje centra grada nisu odbačeni, ali su postavljeni na realniju osnovu. Nakon procjene raspoloživih sredstava iz samodoprinosa i drugih izvora na koja se moglo realno računati, potpuno se odustaje od projekta zamišljenog Trga Maršala Tita, u korist rešavanja infrastrukture u centralnoj gradskoj ulici. Izgradnja trga, osim svoje urbanističke upitnosti, bila je ipak, kako se pokazalo, megalomanska ideja.. Za razliku od ranijeg perioda, kada se puno sredstava mjesne zajednice Gračanica ulagalo u rješavanje komunalnih problema periferije, gdje su ti problemi i bili najveći, u središtu pažnje novog rukovodstva ovoga puta bio je “strogi” centar grada. Planirana je temeljna rekonstrukcija i postavljanje potpuno novih podzemnih instalacija u centralnoj ulici–vodovod, kanalizacija, elektro i ptt vodovi sa priključcima na sve objekte, potom popločavanje ulice, postavljanje odgovarajuće ulične rasvjete itd. Ranije je odbačena megalomanska ideja i pritisak nekih opštinskih funkcionera da se centralna ulica popločava mermerom.²⁰ Na kreiranje realnog programa uveliko je uticao Jusuf Kadić, koji je imao dragocjeno iskustvo na tim poslovima i neposredan uvid u dosta ograničene finan-

sijske mogućnosti Mjesne zajednice i drugih izvora finansiranja na koje se moglo računati.

Možda bi se iz zapisnika sa radnih sastanaka tadašnjeg rukovodstva Mjesne zajednice i Mjesne konferencije Socijalističkog saveza, koja su najčešće, radi operativnosti zajednički zasjedala, moglo vidjeti (ako su sačuvani) ko je prvi spomenuo “stari dom kulture”, odnosno oronulu medresu koja je svojim izgledom, kao što je rečeno, već kvarila izgled centra grada. Bilo kako bilo, vrlo brzo se došlo do jedinstvenog stava da ne bi nikakvog smisla imalo uređivati centar grada, a ostaviti objekat starog doma kulture u samom njegovom jezgri da i dalje propada. Posebno je bilo kritično stanje krova i krovne konstrukcije koja se mogla svakog časa urušiti. Govorilo se da bi to bila velika bruka kako za vlast, tako i za svakog građanina ove čaršije...

Zato je relativno brzo dogovoreno da se projekat “Centar grada” realizuje u dva pravca: prvi je temeljna rekonstrukcija centralne ulice (sa svim instalacijama) i drugi, temeljna sanacija doma kulture. Znatno teže je bilo pronaći sredstva i predložiti konstrukciju finansiranja oba projekta, pogotovo ovog drugog koji uopće nije ni bio u planu. Potpisnik ovih redova se sjeća da se u to krenulo jedinstveno i odlučno, ne toliko što je taj stari dom kulture bio nekome potreban, već zato što se radilo o spomeniku izuzetno zanimljive arhitekture, koji je podsjećao na li-

Mjesne konferencije Socijalističkog saveza) radio kao direktor preduzeća za prevoz putnika “Avis”, jedne od tadašnjih, finansijski najstabilnijih firmi u Gračanici. Sekretar Mjesne zajednice bio je Jusuf Kadić, dugogodišnji omladinski aktivista, jedan od najboljih poznavalaca aktuelnih potreba građana u svakom kutku grada, nekadašnji vodeći kadar izviđačke organizacije, koji se već bio dokazao kao vrstan “operativac” u Mjesnoj zajednici, pogotovo na rješavanju uvijek komplikovanih komunalnih problema, te uživao ogromno povjerenje građana. Među tadašnjim istaknutim aktivistima Mjesne zajednice, osim spomenutih, potpisnik ovih redova sjeća se Ibrahima Osmanbegovića, direktora Trgovačkog preduzeća “Bosna”, neumornog aktiviste i sportskog radnika, čija je firma, njemu zahvaljujući, bila veliki donator raznih projekata lokalnog razvoja, a posebno uređenja centra grada, zatim Osmana Brkičevića, agilnog predsjednika Komisije za komunalna pitanja Mjesne zajednice, sa bogatim iskustvom “u radu s narodom”, kojeg je stekao u rodnim Malešićima, zatim Nezira Kunića, uglednog aktiviste iz Podružnice “Javor”, Zaima Hadžibegića iz podružnice Lipa, a bili su tu još neki, čija je imena zaboravio.

20 Pored toga što za takve megalomanske planove nije bilo sredstava, njihovi zagovornici nisu vodili računa da u ovdašnjim klimatskim uslovima mermer nije pogodan za popločavanje ulica i trotoara jer bi bili za pješake nevjerovatno klizavi za vrijeme snijega i padavina.

Osman-kapetanova-medresa danas (sa web stranice Grada Gračanica)

jepu tradiciju i prošlost Gračanice. Niko nije znao ko bi bio odgovoran za bruku u slučaju samourušavanja krova ili čitavog objekta, ali niko nije znao odakle za to “namaknuti” pozamašna sredstva za njegovu sanaciju. Nevolja je bila u tome što se i za rekonstrukciju centralne ulice i za sanaciju Doma kulture (medrese) računalo na sredstva mjesnog smodoprinosu koji su građani Gračanice bili izglasali za sasvim druge namjene (uglavnom uređenje perifernih dijelova grada). Uz sredstva iz samodoprinosu, naravno, računalo se i na solidarna izdvajanja gračaničkih preduzeća i vlasnika objekata u centru grada, zatim na sredstva iz nekih općinskih fondova, samoupravnih interesnih zajednica itd.

Po tadašnjim zakonima, da bi se pare iz tekućeg samodoprinosu preusmjerile u neke druge svrhe, a ne u ono što su građani na referendumu izglasali, morao se raspisivati novi referendum. Dakako, to je zahtijevalo temeljite političke pripreme, mnogo sastanaka, ubjeđivanja, nepotrebne dangube. U tom

slučaju došlo bi do prolongiranja projekata, utvrđivanje novih rokova itd. Da bi se sve to izbjeglo, Savjet Mjesne zajednice je zaključio da odluku o preusmjeravanju samodoprinosu, sa dobrim obrazloženjima, ponudi na usvajanje Skupštini mjesne zajednice. Time bi se dobilo u vremenu iako to baš i nije bilo u skladu sa propisanim procedurama. Zato je odlučeno da se kroz podružnice Socijalističkog saveza ta promjena objasni, po mogućnosti svakom građaninu i naravno da se dobije podrška za planirane projekte, odnosno da se izmijeni prvobitna odluka o namjeni samodoprinosu koji je već bio u toku. Zato se ozbiljno pristupilo izradi propagandnih i drugih informativnih materijala, koji su za ovu priliku bili drugačiji od uobičajenih, najčešće birokratski intoniranih. Trebalo je, uz ostalo nagovoriti građane da se odreknu, na primjer rekonstrukcije ili sanacije svojih zapuštenih ulica ili poboljšanja vodosnabdijevanja u svojoj mahali i da sredstva predviđena za te namjene preusmjere na račun

rekonstrukcije i uljepšavanja (neki su govorili "lickanja") centra grada i starog doma kulture. Potpisnik ovih redova se sjeća da je pisao čak i prigodne historijske elaborate o urbanom razvoju Gračanice, koja je postala čaršija čak prije nekoliko stotina godina ili o medresi čuvenog Osman-kapetana Gradaševića, iz koje je izašlo na stotine učenih ljudi Gračanice itd. Trebalo je dakle, kako se govorilo, "udariti malo i na emocije" da bi preusmjeravanje samodoprinosu što lakše prošlo. Nakon upoznavanja građana sa tim planovima po podružnicama Socijalističkog saveza (po mahalama), plan je bio da odluku o preusmjeravanju samodoprinosu u rekonstrukciju centralne ulice i Medrese, podrži Mjesna konferencija Socijalističkog saveza. Nakon te političke ovjere, formalnu odluku po proceduri definitivno usvaja Skupština Mjesne zajednice.

Prema sjećanju potpisnika ovih redova, završna rasprava na sjednici Mjesne konferencije Socijalističkog saveza, kojom je i predsjedavao, bila je dosta burna, na momente je izgledalo da će sve "pasti u vodu", a to bi značilo prolongiranje naših projekata do beskonačnosti. Srećom, u kritičnom trenutku sjednice, za riječ se javio Nezir Kunić, zvani Kuna, inače radnik "Fortune", kao delegat podružnice Socijalističkog saveza Javor i obratio se prisutnim sljedećim riječima: "Ljudi, ja sam pročitao u ovim materijalima kakva je nekada bila naša čaršija. Hoćemo da sada bude još ljepša. Uostalom, svaka čaršija ima svoju čaršiju. Dižimo ruke..." Nakon tog emotivnog istupa, nastao je preokret, sve je odmah dato na glasanje i sve je usvojeno jednoglasno... Kasnije se pričalo: "Kuna je prelomio..." Za nekoliko dana odluke o preusmjeravanju samodoprinosu u realizaciju programa uređenja centra Gračanice, uključujući i sanaciju Doma kulture, usvojila je i Skupština Mjesne zajednice Gračanica. Kako su u međuvremenu već bili urađeni odgovarajući projekti, radovi su otvoreni već u kasnu jesen 1988. godine, čaršija je bila temeljito ra-

skopana, a do kraja 1989. godine dobila potpuno novo lice koje i danas gledamo.

Paralelno sa rekonstrukcijom ulice, intenzivno se radilo i na rekonstrukciji Starog doma kulture kako je i planirano. Za rekonstrukciju krovne konstrukcije koja se već bila počela urušavati trebalo je izraditi drvene grede koje su bile mnogo duže od standardnih. Kako se nisu mogle pronaći u redovnoj prodaji po skladištima, Jusuf Kadić je, koristeći svoje veze, uspio na Ozrenu pronaći visoka borova stabla, od kojih su se mogle izrezati grede odgovarajuće dužine. Osim krovne konstrukcije, izmijenjen je crijep, postavljena nova fasada, izmijenjena ograda na trijemu objekta, popločana terasa, sređene unutrašnje prostorije... U proljeće 1990. Osman-kapetanova medresa zablistala je u punom sjaju... Neke prostorije već su bile izdate pod kiriju, na korištenje. Između ostalih, u tom prostoru otvorena je Turistička agencija Preduzeća "Avis", jedna zlatarska radnja, advokatske kancelarije itd.

Možda bi se moglo doći i do podataka koliko je ukupno novaca i iz kojih izvora uoči samog rata uloženo u te projekte, što za ovu priču i nije toliko bitno. Uglavnom, radilo se o velikim parama, narodnim parama i parama gračaničkih preduzeća, uložnim preko Mjesne zajednice Gračanica...

U svakom slučaju, pametno uložnim.

Tokom planiranja i iznalaženja izvora sredstava za sanaciju i rekonstrukciju starog doma kulture niko se nije ni pitao kakav je njegov imovinsko-pravni status. Međutim, sredstva za sanaciju tog objekta mogla su se prikupljati samo na račun Mjesne zajednice i po zakonu, sa tog računa mogla su se ulagati samo u vlastite objekte mjesne zajednice ili u objekte u javnom vlasništvu. Zato je Skupština mjesne zajednice, u dogovoru sa opštinom i Narodnim univerzitetom, 13. 2. 1987. godine donijela odluku (broj 17/87) "o preuzimanju u vlasništvo objekta starog doma kulture (medrese) u Gračanici (...)" iz

posjeda Narodnog univerziteta Gračanica". To je i "ozakonjeno" posebnim zaključkom Komisije za urbanizam, stambeno-komunalne i imovinsko-pravne poslove opštine Gračanica, od 22. 4. 1987. godine, na osnovu kojeg je Dom kulture (medresa) sa pripadajućim zemljištem dodijeljen na korištenje Mjesnoj zajednici "Umjesto Narodnom univerzitetu".²¹ Time je Mjesna zajednica stekla i formalne uslove da bude nosilac investicije na saniranju tog objekta, čije je prostore već djelimično koristila. S druge strane, Narodni univerzitet se riješio "brige o održavanju objekta", koji mu objektivno više nije ni bio potreban.

Bitno je da je u posljednjem momentu, uoči samog početka rata, taj važan objekat u svakom smislu, spašen od urušavanja i propadanja i to zahvaljujući Mjesnoj zajednici Gračanica, koja je uložila narodne pare iz samodoprinosu i prikupljene donacije gračaničkih preduzeća u njegovu temeljnu sanaciju. Lokalna javnost je tu akciju snažno podržala. Kasnije će se mnogi busati u prsa kako su zaslužni za uređenje i centra grada i medrese... Čak i oni koji su sve to svojim ponašanjem objektivno kočili.

U turbulentnim vremenima urušavanja socijalističkog duštveno-političkog okvira, koje će naposljetku dovesti i do propasti Jugoslavije, sasvim opravdano se, uza sve daleko izraženije i teže probleme, pojavilo i pitanje raspolaganja i "gazdovanja" sa objektom Medrese. Narodnom univerzitetu očigledno nije više trebao, za mjesnu zajednicu je bio možda i preveliko opterećenje. U

vremenu opće demokratizacije i društvene tranzicije, rodila se ideja da se zgrada starog doma kulture, nekadašnje Osman-kapetanove medrese, naposljetku dodijeli svome prvobitnom vlasniku – Islamskoj zajednici.

Takve ideje i prijedlozi, zapravo, i nisu bili novost. Prema sjećanju Jusufa Kadića, Odbor Islamske vjerske zajednice Gračanica je još i ranije, negdje između 1975. i 1978. godine, bio spreman da ponovo preuzme objekat na korištenje. U tom smislu, kako Kadić ističe, obavljani su i neki razgovori između Huseina ef. Mujića, tadašnjeg tuzlanskog muftije i Atifa Mujkića, tadašnjeg visokog opštinskog funkcionera, na dužnosti predsjednika Opštinske konferencije Socijalističkog saveza.²² Sve je, ipak, ostalo na razgovorima. Objekat je ostao do daljnjeg u istom statusu.. Međutim, u toku 1990. godine uslovi su bili sasvim drugačiji.

Postupak je otvoren formalnim zahtjevom Opštinskog odbora Islamske zajednice Gračanica da joj se vrate oduzeti objekti. Na odgovor po tom zahtjevu nije trebalo dugo čekati. Skupština opštine Gračanica je na svojoj sjednici, održanoj 23. 9. 1991. godine jednoglasno donijela Rješenje kojim se ukidaju rješenja o nacionalizaciji i dodjeli na korištenje objekta starog doma kulture (medrese) Narodnom univerzitetu, a kasnije Mjesnoj zajednici Gračanica. U postupku donošenja tog rješenja svoju saglasnost dali su i ovlašteni organi Narodnog univerziteta i Mjesne zajednice Gračanica i to jednoglasno, što je sve skupa naišlo na odobravanje i dobilo podršku građana. Pravilno je procijenjeno da se u novim uslovima, kroz mjesnu zajednicu ne

21 Zaključak glasi: "Mjesnoj zajednici Gračanica dodjeljuje se na korištenje k.č. br. 17/67 "Centar Dom kulture" kuća i zgrada površine 482 kvadratna metra te dvorište površine 1077 kvadratnih metara i k.č. br. 17/104 "Radilište" neplodno površine 12 kvadratnih metara (prema novom premjeru 3588 k.o. Gračanica upisano u zk. Ul. broj 3131 umjesto Narodnom univerzitetu Gračanica."; Arhiva Grada Gračanice, nesređena građa, Fond Skupština opštine 1991., Zaključak Komisije za urbanizam, stambeno-komunalne i imovinsko-pravne poslove br. 03-br-879/61 od 22. 4. 1987. godine; Rješenje Opštine Gračanica br. 04/I-884/1-1/91 o ukidanju Rješenja NOO Gračanica VL-broj 04/I884/1 od 25. 12. 1959. godine kojim je nacionalizovana zgrada vlasništvo Vakuf medrese Osmana Kapetana...

22 Prema podacima iz razgovora sa Jusufom Kadićem (pribilježio autor, 9. 8. 2019.).

bi moglo obezbijediti niti pravilno gazdovanje, niti održavanje tek sredenog i renoviranog objekta.

Budući da niko nije osporavao spomenuto rješenje (u smislu njegove zakonitosti), ono je proglašeno pravosnažnim 1. 11. 1981. godine. Nakon pravosnažnosti rješenja, Zemljišno knjižni ured Osnovnog suda u Gračanici i Opštinska uprava za geodetske poslove, katastar nekretnina i imovinsko-pravne poslove izvršila je "povraćaj zemljišta" i nacionalizovanog objekta Doma kulture (medrese) "u predašnji zemljišno knjižni uložak br. 328, k.o. Gračanica, čiji je vlasnik Vakuf Medresa Osmana Kapetana iz Gračanice"²³

Tako je nakon završene pravne procedure, Islamskoj zajednici "vraćen" objekat, u daleko boljem stanju nego što je bio u momentu njegove nacionalizacije. U lokalnoj javnosti je sve to imalo pozitivnog odjeka.

Gračanička medresa je danas i dalje jedan od ukrasa centra grada. Koristi se kao objekat za društvene i kulturne namjene, sa poslovnim prostorima, salom za predavanja – der-shanom, Islamskom bibliotekom, prostorijama Udruženja "Gračaničko keranje" i BZK "Preporod", te bosanskom kahvanom. Mjesto je održavanja različitih kulturnih manifestacija. Korišćenje dershane se ne naplaćuje.

U sveopćoj devastaciji tradicionalnog ambijenta gračaničke čaršije i kulturnoga naslijeđa, stara zgrada medrese, lijep primjer neomaurskog stila kasnoga XIX. vijeka, jedan je od najprepoznatljivijih spomenika i simbola gračaničke čaršije. Zasluga je to i svih ljudi koji su, u prošlim, drugačijim vremenima poduzimali napore da se ona obnovi i sačuva.

SUMMARY

THE NATIONALIZATION AND DENATIONALIZATION OF THE "OSMAN-KAPETAN" MADRASAH IN GRAČANICA (A CONTRIBUTION TO THE URBAN DEVELOPMENT OF GRAČANICA)

This paper discusses the bad state of the old building of the "Osman-kapetan" madrasah due to the devastation that happened during the Second World War and in the immediate post-war period. The local communist authorities had neither the desire or will to help, and the waqf-ma'drif committee that was the owner of the waqf was scattered, weakened in a material and organizational sense, and thus was in no position to take any action. It was not until 1950 that a young party activist, teacher and secretary of the People's district committee Ibrahim Hasanbegović, introduced an initiative to stop the further deterioration of the building. He made a public appeal that the district's association

23 Rješenje Opštine Gračanica br. 04/I-884/1-1/91 o ukidanju Rješenja NOO Gračanica VL-broj 04/I884/1 od 25. 12. 1959. godine kojim je nacionalizovana zgrada vlasništvo Vakuf medrese Osmana Kapetana... (U obrazloženju Rješenja, između ostalog navedeno je sljedeće: "Odbor Islamske vjerske zajednice svojim zahtjevom br. 50/91 obratio se Izvršnom odboru Skupštine opštine Gračanica sa zahtjevom da se izvrši poništavanje rješenja Narodnog odbora Opštine Gračanica, navedenih u dipozitivu ovog rješenja, a kojim je nacionalizovana zgrada Osman Kapetanove medrese u Gračanici sa obrazloženjem da kao vjerski objekat ista nije mogla potpasti pod odredbe nacionalizacije." Nakon podnošenja zahtjeva od strane Odbora Islamske zajednice Gračanica, Imovinsko-pravna služba je održala usmenu raspravu na kojoj su zakonski zastupnici Narodnog univerziteta u Gračanici i Mjesne zajednice Gračanica izjavili da su saglasni za ukidanje pravosnažnih rješenja o nacionalizaciji i o dodjeli zemljišta, navedenih u dispozitivu ovog rješenja. Osim spomenutih saglasnosti, kao uporište za poništavanje nacionalizacije navodi se i član 11. Zakona o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta ("Sl. List FNRJ, broj 52/58) kojim je propisano da se odredbe o nacionalizaciji ne primjenjuju na zgrade i prostorije, koje služe vjerskim zajednicama za vršenje njihove vjerske djelatnosti. Međutim, u vrijeme nacionalizacije zgrada medrese nije bila u toj funkciji. Kao uporište, ipak se navodi član 264, stav 1 Zakona o opštem upravnom postupku kojim je propisano da se pravosnažna rješenja mogu ukinuti radi njihovog usklađivanja sa zakonom, doduše "ako stranka koja je na osnovu tog rješenja stekla pravo na to pristane, te kako iz naprijed navedenog proizilazi da su ispunjeni svi potrebni uslovi za ukidanje pravosnažnih rješenja."

of Cultural and Artistic societies, of which he was president, take over the madrasah as a long-term lease as a place for their activities. Thanks to the support that he enjoyed from the official organs the contract for a long-term lease was already signed in 1951, the object was renovated and put into function. Bearing in mind that the association organized various amateur cultural activities, the madrasah was transformed into the city House of Culture, filled with appropriate and adequate contents (a room for meetings, the office of the People's university, the city library, city coffeehouse and so on.) This setup remained for the next twenty years until 1978 until the construction and commissioning of the new House of Culture. After the construction of the new House of Culture the building was once again neglected and left to deteriorate, even though it was still "in the care of the People's university." Fortunate circumstances lead to a thorough renovation of the building by the local community of Gračanica with

citizen support that was very pronounced and politically articulated through the branch of the Socialist Workers Union in the city area. The works were performed as a part of the large-scale renovation of the city center during the period of 1987-1990 when the whole town, that is, the central street, definitely got its current layout. After the first parliamentary elections, by unanimous decision of the multi-party Assembly of the municipality of Gračanica, the building was given back to the Islamic community. Consent was formally given by the Local community of Gračanica and the People's University. This paper is based on primary sources (archival materials) as well as on the recollections and one incidental note (letter) of the teacher Ibrahim Hasanbegović, as well as on some memories of the author who was a direct participant in some of these events such as the renovation of the city center and the restoration of the madrasah, that is the old building of the House of Culture.

Amiru Zejnilagiću GRAČANICA

Prije nekoliko dana sam služao kraj tvog izlaganja na osnivačkoj skupštini kulturno-umjetničkog društva kako nabrajaš ranije aktiviste tog društva pa sam pitao one koji su slušali od početka tvoje izlaganje da li si spomenuo ime Sulajmana (Sulje) Devedžića i moje ime i rekoše mi da nisi spomenuo.

Suljo Devedžić je bio prvi predsjednik saveza kulturno-umjetničkih društava i pokretao taj rad sa mrtve tačke. To je bilo teže od učešća u bilo kojoj sekciji.

Bog nas je obavijestio: Onaj ko bude uradio koliko trun dobra-viđeće ga, a onaj ko bude uradio i koliko trun zla-viđeće ga. Ovo trebamo shvatiti kao uputstvo kako da se međusobno ponašamo na ovom svijetu. Ko se ne ponaša tako zarađuje grijeh. Da bi bilo što manje grijeha ja decenijama ukazujem na greške, ali na našu nesreću, opomene se ne prihvataju.

1950. godine, po naređenju komiteta, ja sam od Sulje preuzeo dužnost predsjednika saveza kulturno-umjetničkih društava, i nastavio ono što je Suljo do tada uradio. Pored rada na organizovanju društva i grupa po selima pokrenuo sam opravku Medrese za dom kulture. Znao sam da je strogo zabranjen neplanski rad, pa sam kao sekretar sreskog narodnog odbora pozvao sve povjerenike i upoznao ih sa mojom idejom. Svi su bili oduševljeni. Kad sam skrenuo pažnju da je to neplanski rad koji je zabranjen svi su rekli svi ćemo odgovarati. Fazil Šabić je cio posao organizovao potpuno besplatno. Kad su radovi krenuli jedan od povjerenika (predsjednik planske komisije) je u Tuzli na jednom savjetovanju ^{kao} se kod nas radi neplanski dom kulture i oblasit tužilac Mika Stanković šalje depešu sreskom tužiocu: "Hapsite inicijatora izgradnje doma kulture." Tu depešu mi je pokazao zamjenik tužioca Ibrahim Imgirović. Ja sam sledećeg dana zovnuo članove izvršnog odbora i pročitao im depešu. Svi su gledali u pod niko se nije javio da ide samnom u zatvor. Ali se niko nije ni usuđio da izađe pred stotinu odbornika i zatraži oduzimanje imuniteta da bi me mogli uhapsiti.

Pismo I. Hasanbegovića, Amiru Zejnilagiću

U G O V O R

sklopljen dana 6.aprila 1951.god. između Sreskog Saveza Kulturno-prosvjetnih društava u Gračanici i Sreskog vakufsko-mearifskog povjerenstva u Gračanici, kako slijedi:

Sresko vakufsko-mearifsko povjerenstvo u Gračanici, po saglasnosti Vakufske direkcije u Sarajevu aktom od 26.februara 1951. broji: 554/51, ustupa na korištenje za 10 /deset/ godina zgradu vlasništvo Osmankapetanova vakufa, bivša medresa, Sreskom savezu kulturno-prosvjetnih društava u Gračanici s tim, da isti izvrši temeljitu opravku zgrade i dovede je u potpuno ispravno stanje.

Sreski savez kulturno-prosvjetnih društava u Gračanici po svojim niže potpisanim zastupnicima obvezuje se, da će pomenutu zgradu sa dvorištem opraviti o svom trošku i dovesti u potpuno ispravno stanje s tim, da Savez koristi zgradu sa dvorištem za vrijeme od 10 /deset/ godina kao protuvrijednost za izvršene temeljite opravke tako, da će istu nakon 10 godina povratiti vakufu u ispravnom stanju i predati u posjed ili eventualno nakon toga roka sklopiti najamni ugovor za plaćanje odgovarajuće kirije vakufu. Zakupnina navedene zgrade teče od 1.maja 1951. do zaključno 30.aprila 1961.god.

Ovaj ugovor sklopljen je u dva istovjetna primjerka za obje ugovarajuće strane.

Za slučaj spora podvrgavaju se nadležnosti Sreskog suda u Gračanici.

Smrt fašizmu Sloboda narodu !.

Isprad Saveza Kulturno-prosvjetnih društava u Gračanici:

/kao najmodavac/

Hasanbegović Ibrahim

Za Sresko vakufsko-mearifsko povjerenstvo u Gračanici:

/kao najmodavac/

Fazlić Halim
Mirza Turaj

Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina
OPŠTINA GRAČANICA

PRAVOSNAŽNOST

1. 11. 1991.

Skupština opštine Gračanica povodom zahtjeva Odbora Islamske zajednice Gračanica na osnovu člana 264. stav 4. Zakona o opštem upravnom postupku /"Sl. list SFRJ", broj 47/86/ i čl. 99. Statuta opštine Gračanica /"Sl. glasnik opštine Gračanica", broj 12/89 i 5/90/ te sjednici održanoj dana 23.09. 1991. godine, d o n o s i

RJEŠENJE

1. Ukida se rješenje Narodnog odbora Opštine Gračanica VI-broj: 04/I-884/1 od 25.12.1959. godine kojim je Vakuf Medrese-Osmene Kapetana iz Gračanice nacionalizovana zgrada izgrađena na zemljištu označenom sa k.č.broj 17/67 k.o. Gračanica.
2. Ukida se rješenje Narodnog odbora Opštine Gračanica broj 03-broj-879 od 20.2.1961. godine kojim je Narodnom univerzitetu iz Gračanice dodijeljen građevinski objekat - zgrada Doma kulture izgrađena na zemljištu označenom sa k.č.broj 17/67 k.o. Gračanica.
3. Ukida se zaključak Komisije za urbanizam, stambeno komunalne i imovinsko-pravne poslove Gračanica, broj 03-br.-879/61 od 22.4.1987. godine kojim je Mjesnoj zajednici Gračanica dodijeljeno na korištenje zemljište označeno sa k.č.broj 17/67 i 17/104 k.o. Gračanica.
4. Nakon pravosnažnosti ovog rješenja zemljišno knjižni uređ Osnovnog suda u Gračanici i Opštinske uprave za građanske poslove, katastar nekretnosti i imovinsko-pravne poslove izvršiće površine zemljišta označenog sa k.č.broj 17/67 kuća sa kućištem i dvorištem - Dom kulture u površini od 1550 m², k.č. broj 17/104 "Gradilište" neplodno u površini od 12 m², k.č. broj 17/102 neplodno u površini od 9 m² i k.č. broj 17/107 neplodno park-dvorište u površini od 765 m², sve k.o. Gračanica u predjašnjoj zemljišno knjižni uložak broj 328, k.o. Gračanica štiti je vlasnik Vakuf Medrese Osmene Kapetana iz Gračanica.

O b r a z l o ž e n j e

Rješenjem Narodnog odbora Opštine Gračanica - Srez Tuzla VI-broj: 04/I-884/1 od 25.12.1959. godine nacionalizovana je zgrada vlasništvo Vakuf medrese Osmene Kapetana iz Gračanica izgrađena na zemljištu označenom sa k.č.broj 17/67 upisane u z.k.ul broj 328 k.o. Gračanica u korist Opštinarske imovine.

Rješenjem Narodnog odbora Opštine Gračanica, broj 03-broj-879 od 20.2.1961. godine na zahtjev Narodnog univerziteta u Gračanici, građevinski objekat izgrađen na zemljištu označen sa k.č.broj 17/67 - zgrada Doma kulture u Gračanici dodijeljena je Narodnom univerzitetu iz Gračanica, a se obrazloženjem da navedena taj objekat već koristi.

2.

S obzirom da je Odlukom br. 17/87 Mjesna zajednica Gračanica preuzela od Narodnog univerziteta u Gračanici vlasništvo objekta stambenog Doma kulture u Gračanici to je Komisija za urbanizam, stambeno-komunalne i imovinsko-pravne poslove Gračanice, zaključkom broj 03-br.-879/61 od 22.4.1987. godine donijela zemljište označeno sa k.č.broj 17/67, 17/102, 17/104, objekta u Gračanici, u korist Mjesne zajednice Gračanica.

Uvidom u prijavne listove Geodetske službe kao i dokumentaciju zemljišno knjižnog Ureda Osnovnog suda u Gračanici ustanovljeno je da je matična parcela označena sa k.č.broj 17/67 k.o. Gračanica cijenjena sa k.č.br. 17/67, 17/102, 17/104 i 17/107.

Odbor Islamske vjerske zajednice svojim zahtjevom br. 50/WI obratio se Izvršnom odboru Skupštine opštine Gračanica sa zahtjevom da se izvrši poništavanje rješenja Narodnog odbora Opštine Gračanica navedenih u dispozitivu ovog rješenja, a kojim je nacionalizovana zgrada Osman Kapetanove medrese u Gračanici sa obrazloženjem da kao vjerski objekat ista nije mogla potpasti pod odredbe nacionalizacije.

Nakon podnošenja zahtjeva od strane Odbora Islamske zajednice Gračanica imovinsko-pravna služba je održala usmenu raspravu na kojoj su zakonski zastupnici Narodnog univerziteta u Gračanici i Mjesna zajednica Gračanica izjavili da su saglasni sa ukidanje pravosnažnih rješenja o nacionalizaciji i o dodjeli zemljišta, navedenih u dispozitivu ovog rješenja.

Odnosno člana 11. Zakona o nacionalizaciji navedenih zgrada i građevinskog zemljišta /"Sl. list FNRJ", broj 52/58 propisano je da se odredbe o nacionalizaciji ne primjenjuju na zgrade i prostorije, koje služe vjerskim zajednicama za vršenje njihove vjerske djelatnosti, kao što su crkve, hramovi, kanala bogomolja, manastiri, samostani, sjemeništa, vjerske škole niti na zgradama koje služe kao župski, parohijski, biskupski i patrijaršijski i drugi slični dvorovi.

Odnosno člana 264. stav 1. Zakona o opštem upravnom postupku je propisano da se pravosnažna rješenja mogu ukinuti radi njihovog uskladjivanja sa zakonom, ako stranka koja je na osnovu tog rješenja stekla pravo na to pristane, te kako iz naprijed navedenog proizilazi da su ispunjeni svi potrebni uslovi za ukidanje pravosnažnih rješenja to je i doneseno rješenje kao u dispozitivu.

Protiv ovog rješenja ne može se izjaviti žalba, ali se može pokrenuti upravni spor tužbom kod Višeg suda u Tuzli, roku od 30 dana od dana prijema ovog rješenja.

Broj: 04/I-684/1-1/91

Datum, 29.09. 1991. godina

PREDsjedNIK
SKUPŠTINE OPŠTINE

Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina
OPŠTINA GRAČANICA
Komisije za urbanizam, stambeno-komunalne
i imovinsko-pravne poslove

Broj: 03-br-879/61
Dana: 22.4.1987.godine

Komisije za urbanizam, stambeno-komunalne i imovinsko-pravne poslove Gračanice na osnovu člana 219. Zakona o opštem upravnom postupku /"Sl. list SR BiH" broj 47/86/ po službenoj dužnosti, d o n o s i

Z a k l j u č a k

1. U rješenju NOO-e Gračanice broj 03-br-879 od 20. februara 1961. godine treba da stoji:

Mjesnoj zajednici Gračanica dodjeljuje se na korištenje k.č.broj 17/67 "Centar Doma kulture" kuća i zgrada površine 482 m² te dvorište površine 1077 m² i k.č.broj 17/104 "Asilite" neplodno površine 12 m² /prema novom premaru 3588/ k.o. Gračanice upisano u sk.ul.broj 3131 umjesto Narodnog univerziteta Gračanica.

O b r a z l o ž e n j e

Rješenjem NOO-e Gračanice broj 03-br-879 od 1961.godine dodijeljeno je na korištenje gradjevinsko zemljište društvene svojine Narodnom univerzitetu Gračanica i u Zemljišno-knjižnom uredu upisano s pravom korištenja.

Dana 13.2.1987. godine donesena je Odluka broj 17/87 o preuzimanju vlasništvo objekta Starog Doma kulture u Gračanici koji je izgrađen na gore navedenom zemljištu od strane Mjesne zajednice Gračanica iz posjede narodnog univerziteta Gračanica.

Prijevratnim listom broj 126/87 na osnovu izdane urbanističke saglasnosti utvrdjeno je da upotrebi prostor tog objekta 51ni parceli 17/67 zgrada površine 482 m² te dvorište površine 1077 m² i k.č.broj 17/104 površine 12 m² te radi nove uknjižbe u Zemljišno-knjižnom uredu odlučeno je kao u dispozitivu ovog zaključka.

Protiv ovog zaključka može se izjaviti žalba Republičkom sekretarijatu za finansije - Republičkoj upravi za imovinsko-pravne poslove Sarajeva u roku od 15 dana od dana prijema ovog zaključka. Žalba se podnosi neposredno, pisano ili usmeno na zapisnik putem ovog organa, ili se izjavljuje istom ovom organu s oslobođenjem je plaćanja takse.

DOSTAVLJENO:

1. Mjesnoj zajednici Gračanica,
2. Narodnom univerzitetu Gračanica,
3. Opštinskom pravobranilaštvu Gračanica,
4. U spis,
5. Arhivi.

PREDSJEDNIK KOMISIJE:

Miroslav Helić